

I.

Küçük Bir Şehir

Put thousands together
Less bad,
But the cage less gay.
HOBBES*

Küçük Verrières'in Franche-Comté'deki en şirin şehirlerden biri olduğu söylenebilir. Kırmızı kiremitli sivri damlarıyla beyaz evleri, gür kestane ağacı kümeleriyle en hafif kıvrımları bile belirginleşmiş küçük bir tepenin yamacında dizilidir. Vakti zamanında İspanyolların inşa etmiş olduğu, şimdiyse viraneye dönmüş surların birkaç yüz ayak altında Doubs çayı akmaktadır.

Verrières'in kuzey yanı, Jura'ların bir kolu olan yüksek bir dağın siperindedir. Bu Verra Dağı'nın kırık zirveleri ekim ayının ilk soğuklarıyla birlikte karla kaplandığında, dağdan kopup gelen bir sel Verrières'den geçerek Doubs'a dökülür ve çok sayıda kereste hızarını harekete geçirir. Bu son derece basit bir sanayidir ve burjuvadan ziyade köylü olan Verrières ahalisi-

* Stendhal'ın iddiasına rağmen Hobbes'a ait olduğu kesin olmayan bir metin. "Bir araya koyun, pek de kötü olmayanların binlercesini, kafes daha az eğlenceli olur."

nin büyük bölümü geçimini böyle sağlar. Ama bu küçük şehri zenginleştiren yine de kereste hızarları değildir. Verrières'liler, Napolyon'un düşüşünden beri şehirlerindeki hemen hemen tüm evlerin ön cephesinin yenilenmesini sağlamış olan genel refa Mulhouse bezi denen boyalı bezi üreten fabrikaya borçludur.

Şehre girilir girilmez, korkunç görünüşlü ve gürültücü bir makinenin patırtısı insanı serseme çevirir. Sokağı titreten bir gümbürtüyle inip duran makinenin yirmi ağır çekicini, sel suyunun işlettiği bir çark indirip kaldırmaktadır. Bu çekiçlerden her biri günde bilmem kaç bin çivi imal eder. Bu kocaman çekiçlerin vurduğu yere, körpe ve güzel genç kızların yerleştirdiği demir parçacıkları hızla çivi haline dönüşür. Görünüşte pek zahmetli bu iş, Fransa'yı İsviçre'den ayıran dağlara ilk kez dalan seyyahı en şaşkırtan şeylerden biridir. Seyyah, Verrières'e girdiğinde, ana yoldan geçenleri sağır eden bu güzel çivi fabrikasının kime ait olduğunu sorduğunda, ağırdan alan bir aksanla şu cevabı verirler ona: *Elbette belediye başkanının.*

Doubs kıyısından tepenin en uç noktasına kadar uzanan bu ana yolda yolcu bir an durmaya görsün, işi başından aşkın ve önemli biri havasındaki soylu bir zatın belireceğine bire yüz bahse girebiliriz.

O zat görününce herkes başındaki şapkayı hızla çıkarıverir. Kır saçlıdır, gri giysiler içindedir. Göğsünde birçok kurumun verdiği madalyalar bulunan, geniş alınlı, kartal burunlu bu şahsın çehresine şöyle bir bakıldığında düzgün hatları hemen fark edilir: Hatta, ilk bakışta, belediye başkanı ağırbaşlılığıyla kırk sekiz ya da elli yaşlarındaki kimselerde hâlâ rastlanabilen türden bir hoşluğu birleştirdiği bile söylenebilir. Ama bir süre sonra, dar kafalılıkla yaratıcılıktan uzaklığın karıştığı bir tür kendini beğenmişlik ve kendi kendine yetme hali Parisli yolcuyu şaşkırtır. Nihayet anlaşılır ki, bu adamın yeteneği, alacağını kuruşu kuruşuna ödetmek ve kendi borçlandığında da mümkün olduğunca geç ödemekle sınırlıdır.

İşte, Verrières belediye başkanı Mösyö de Rênal böyle bir adamdır. Sokakta ciddi adımlarla yürüyerek belediye sarayına girer ve yolcu onu gözden kaybeder. Ama yolcu gezintisine devam edecek olursa, yüz adım yukarıda, oldukça güzel görünümlü bir ev görecektir. Evin bitişiğindeki demir parmaklığın ardında muhteşem bahçeler uzanmaktadır. Daha ötesi, Bourgogne tepelerinin oluşturduğu ufuk çizgisidir; sanki göz zevkimiz için, arzu üzerine yaratılmış bir yer gibidir. Bu manzara, paraya dayalı küçük çıkarların pis kokulu havasından boğulmaya başlayan yolcuya tüm bunları unutturur.

Bu evin Mösyö de Rênal'ın olduğunu öğrenir yolcu. Yapımını pek yakınlarda bitirdiği, yontma taştan bu güzel konutu, büyük çivi fabrikasından sağladığı kâra borçludur Verrières belediye başkanı. Mösyö de Rênal'ın köklü bir İspanyol ailesinden geldiği söylenir; rivayete göre, bu aile XIV. Louis'nin fethinden çok önce gelip buralara yerleşmiştir.

1815 yılından bu yana Mösyö de Rênal sanayici olmaktan utanç duymaktadır. 1815 onun Verrières belediye başkanı olduğu yıldır. Doubs kıyılarına kadar sekiler halinde inen bu harikulade bahçenin değişik bölümlerini destekleyen set duvarları da Mösyö de Rênal'ın demir ticaretindeki bilgi ve becerisinin ödülüdür.

Almanya'nın Leipzig, Frankfurt, Nürnberg gibi manüfaktür şehirlerini çevreleyen rengarenk, nefis bahçeleri Fransa'da görmeyi asla ummayın. Franche-Comté'de ne kadar çok duvar yükseltirse, üst üste dizilmiş taşlar sayesinde mülk ne kadar kabartılır ve abartılırsa, komşuların saygısına o kadar hak kazanılır. Mösyö de Rênal'ın duvar dolu bahçeleri, işgal ettikleri toprakların bazı küçük bölümlerini altın pahasına satın aldığı için de hayranlık uyandırır. Örneğin, şu kereste hızarı, Doubs kıyısındaki tuhaf hali Verrières'e girerken gözünüze çarpmış olan ve damının üzerindeki bir levhaya dev gibi harflerle SOREL adının yazılmış olduğunu fark ettiğiniz şu hızar, altı yıl önce, şu an Mösyö de Rênal'ın bahçelerinin dördüncü setinin duvarının yükseldiği alanda bulunmaktaydı.

Kibirli belediye başkanı, katı yürekli ve inatçı bir köylü olan yaşlı Sorel'e defalarca gidip gelmek zorunda kalmıştı; fabrikasını başka yere taşımaya razı etmek için ona avuç avuç Louis altını sayması gerekmişti. Hızarı çalıştıran *kamu malı* çaya gelince, Mösyö de Rênal, Paris'te sahip olduğu kredi sayesinde, onun yatağının değiştirilmesini sağlamıştı. Bu lütfü 182...* seçimlerinden sonra elde etti...

Sorel'den aldığı bir dönüm toprağa karşılık, Doubs kıyılarındaki beş yüz adım daha aşağılarda dört dönüm toprak verdi ona. Bu mevki köknar kerestesi ticaretine daha elverişli olsa da, Sorel Baba –zengin olduğundan beri artık ona Sorel Baba denmekteydi– komşusunu kızıştıran *aşırı mülk düşkünlüğü* ve sabırsızlıktan yararlanmayı ve bundan 6 bin frank elde etmeyi bilmişti.

Bu anlaşmanın yöredeki kafası çalışır kişilerce eleştirildiği doğrudur. Bir keresinde, bu olaydan dört yıl sonra, bir pazar günü, belediye başkanı giysileri içinde kiliseden dönen Mösyö de Rênal uzaktan yaşlı Sorel'i görmüştü. Yanında üç oğluyla, ona bakarak gülümsüyordu Sorel Baba. Bu gülümseme belediye başkanının içine bir kurt düşürmüştü ve o günden beri de bu değiş-tokuşu daha ucuza kapatabileceği fikrindeydi.

Verrières'de halkın gözünde saygın biri olmak için asıl önemli olan şey, duvar üstüne duvar ördürmeye devam ederken, ilkbaharda Paris'e gelmek için Jura'nın dar boğazlarından geçen bu duvarcı ustalarının İtalya'dan getirdikleri planlardan birini sakın ola benimsememektir. Böyle bir yenilik, bu duvarları yaptıran ihtiyatsız mimarın *kafasız* ününe sonsuza dek sahip olmasına mal olurdu ve Franche-Comté'de itibar dağıtan bilgili ve ölçülü insanlar nezdinde sonsuza dek lekelenmiş kalırdı.

Aslında, bu bilge insanlar burada en can sıkıcısından bir *despotizm* uygularlar; Paris denen o büyük cumhuriyette yaşamış biri için küçük şehirlerde oturmak bu iğrenç ve çirkin sözcük

* Seçimlerin yapıldığı 1824 yılı olmalıdır.

nedeniyle katlanılmazdır. Kamuoyunun tiranlığı –hem de ne kamuoyu!- Fransa'nın küçük şehirlerinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadar *aptalca* dır.

II.

Belediye Başkanı

Ahmakların saygısı, çocukların ağzı açık ayran budalası hali, zenginlerin imrenmesi, bilgelerin küçümseyişi; itibar budur işte bayım!
Sizce hiç mi önemi yok bunun?
BARNAVE

Bereket versin ki, Doubs'un yatağının yüz adım kadar yukarısında, tepe boyunca uzanan bir gezinti yeri için kocaman bir *payanda duvarına* ihtiyaç oldu da Mösyö de Rênal'ın idareci ünü kurtuldu. Burası, Fransa'nın en hoş ve güzel manzaralarından birine sahip olmasını bu hayranlık verici konumuna borçludur. Ama, her ilkbaharda yağmur suları bu gezinti yerini oluk oluk yarıyor, çukurlar açıyor, yürünemez hale getiriyordu. Herkesin bildiği bu aksilik, Mösyö de Rênal'ı yirmi ayak yüksekliğinde, otuz, kırk kulaç uzunluğunda bir duvarla mülki idaresini ölümsüzleştirmek gibi mutlu bir zorunlulukla karşı karşıya bıraktı.

Mösyö de Rênal'ın Paris'e üç yolculuk yapmak zorunda kaldığı -üç kez gidip gelmişti çünkü bir önceki içişleri bakanı Verrières'deki gezinti yerinin amansız düşmanıydı- bu duvarın korkuluğu şimdi yerden dört ayak yükseğe uzanmaktadır. Şu sıralarda da, sanki geçmişteki ve şimdiki tüm bakanlara meydan okurcasına yontma taştan döşemelerle süslenmekteydi.

Maviye çalan hoşlukta, bu gri, büyük taş bloklara göğsümü dayayıp, daha yeni terk ettiğim Paris baloları üzerine hülyalar kurarken, bakışlarım Doubs vadisine defalarca dalıp gitmiştir! Ötede, sol yakada, beş, altı vadi yılan gibi kıvrılır gider. Dikkatle bakıldığında bunların dibinde seçilen küçük çayların bir çağlayandan diğerine koşturduktan sonra Doubs'a döküldükleri görülür. Bu dağlarda güneş insanı çok ısıtır. Tam tepede parıldadığında yolcunun sığınp hayal kurabileceği olağanüstü çınarlarla kaplı bir teras vardır. Buradaki çınarlar hızlı boy vermelerini ve maviye çalan yeşilliklerini, belediye başkanının kocaman payanda duvarının ardına yığdırdığı taşına toprağa borçludurlar; belediye meclisinin muhalefetine rağmen gezinti yerini altı adımdan fazla genişletmişti (o aşırı gerici bense liberal olmama rağmen, bu konuda ona şükrediyorum), bu nedenle, ona ve Verrières dilenciler yurduunun mesut müdürü Mösyö Valenod'ya sorarsanız bu teras Saint-Germain-en-Laye'deki terasla karşılaştırılmayı hak etmektedir.

Bana gelince, benim bu SADAKAT GEZİSİ'ne tek itirazım (mermerden plakalara yazılmış bu resmi ad on beş, yirmi yerde okunur, bunlar sayesinde Mösyö de Rênal bir nişan daha elde etmiştir); evet, Sadakat Gezisi'ne tek itirazım, yetkililerin, bir barbar gibi, bu hayat dolu çınarları cascavlak bırakıncaya dek budatılmasınadır. Yuvarlak ve yassı, alçak başlarıyla en bayağısından bostan bitkilerine benzemek yerine, İngiltere'de rastlanan o muhteşem görüntülerine burada da sahip olmaktan dahasını istemezdi onlar da. Ama belediye başkanının iradesi despotçadır; belediyeye ait tüm ağaçlar yılda iki kez acımasızca sakat bırakılır. Rahip vekili Mösyö Maslon budama hasılatına el koymayı alışkanlık haline getirdiğinden beri görevli bahçıvanın elinin çok daha sertleştiğini bölgedeki liberaller ileri sürüyor olsa da, bence abartmaktadırlar.

Bu genç kilise adamı, birkaç yıl önce, Rahip Chélan'a ve civardaki birkaç papaza göz kulak olsun diye Besançon'dan gönderilmişti. İtalya Savaşı'nda hizmet verdikten sonra Verrières'e çekilmiş yaşlı bir başcerrah, ki belediye başkanına bakılırsa ömrü

boyunca hem Jakoben hem de Bonapartistti, günün birinde bu güzel ağaçları düzenli olarak sakatlıyor diye ondan şikayet etmeye cesaret etti.

“Ben gölgeyi severim,” karşılığını verdi Mösyö de Rênal. Liyakat nişanı sahibi bir cerrahla konuşurken takınmak gereken kibirli edayla; “gölgeyi severim, ağaçlarımı da gölge versinler diye budatıyorum, başka da ne işe yarar ağaçlar bilemem, tabii eğer pek yararlı olan ceviz gibi *kazanç getirmiyorlarsa.*”

İşte, Verrières’de her şeyin kaderini tayin eden büyük söz: KAZANÇ GETİRMEK. Bu söz, tek başına, yöre sakinlerinin dörtte üçünden fazlasının genel düşüncesini temsil eder.

Kazanç getirmek; size pek hoş gelen bu küçük şehirde her şeyin kaderini tayin eden gerekçedir. Buraya gelen yabancı, kenti çevreleyen serin ve derin vadilerin güzelliğine kanarak, ilk önce, yöre insanların *güzele* duyarlı olduklarını hayal eder; gerçi onlar da memleketlerinin güzelliğinden sık sık dem vururlar: Buna pek önem verdikleri inkâr edilemez; ama bu önemin nedeni birkaç yabancıyı çekiyor olması, paralarının hancıları zengin etmesidir, bu da, ayakbastı mekanizmasıyla, *şehre kazanç getirmektedir.*

Güzel bir sonbahar günü Mösyö de Rênal, karısı kolunda, Sadaikat Gezisi’nde dolaşıyordu. Ciddi bir havada konuşan kocasını dinlemekte olan Madam de Rênal üç küçük oğlan çocuğunun hareketlerini endişeyle izliyordu. On bir yaşında gözükken büyük çocuk sık sık korkuluğa yaklaşıyor, üstüne çıkar gibi yapıyordu. Bunun üzerine tatlı bir ses Adolphe adını telaffuz ediyor ve çocuk da gözünü diktiği hedeften vazgeçiyordu. Madam de Rênal otuz yaşlarında gözüküyordu ama hâlâ oldukça güzeldi.

“O Parisli parlak çocuk pişman olabilir,” diyordu Mösyö de Rênal, hakarete uğramış bir edayla, benzi her zamankinden daha solgundu. “Sarayda dostu olmayan biri değilim ben...”

Ama, iki yüz sayfa boyunca taşradan söz etmek istesem bile, bir taşralı diyalogunun uzunluğuna ve *ukalaca sakınımlılığına* sizi maruz bırakma barbarlığını göstermeyeceğim.

Verrières belediye başkanının bunca nefret ettiği Parisli o parlak çocuk Mösyö Appert' ten başkası değildi; iki gün önce yalnızca Verrières hapisanesine ve dilenciler yurduna girmenin yolunu bulmakla kalmamış, belediye başkanıyla yörenin bellibaşlı mülk sahiplerinin para almadan yönettikleri hastaneye de girmeyi başarmıştı.

“Ama,” diyordu Madam de Rênal çekine çekine, “Parisli bu bey size ne zarar verebilir ki, siz fukaranın malını şaşmaz bir namuslulukla yönetiyor olduktan sonra?..”

“O kınama *yağdırmak* için gelir yalnızca, sonra da gidip liberallerin gazetelerine makaleler sokuşturur.”

“Siz onları hiç okumazsınız, dostum.”

“Ama bu Jakoben makalelerden bize söz ediyorlar; tüm bunlar bizi rahatsız ediyor ve *iyilik yapmamızı engelliyor*.^{*} Bana gelince, ben papazı asla bağışlamayacağım.”

III.

Yoksulların Malı

Erdemli ve entrikacı olmayan bir papaz,
köy için Tanrı'nın bir nimetidir.

FLEURY

Seksenlik bir ihtiyar olan ama sağlığının ve karakterinin demir gibi olmasını bu dağların serin havasına borçlu Verrières papazının hapisaneyi, hastahaneyi, hatta dilenciler yurdunu her an ziyaret etme hakkına sahip olduğunu bilmemiz gerek. Paris'ten

^{*} Bu tarihsel bir sözdür [Stendhal'ın notu].